

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-10>

Л. М. Мельничук, М. В. Кравченко

*Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика,
м. Київ, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7450-6173> – Л. М. Мельничук

<https://orcid.org/0000-0003-4559-3033> – М. В. Кравченко

mlenaua@ukr.net

СУЧАСНА ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті акцентовано увагу на посиленні актуальності розвитку соціального підприємництва як інноваційного підходу, що доповнює традиційні методи соціальної роботи, використовуючи підприємницькі принципи для реагування на сучасні виклики та створення стійких соціальних змін. Відповідно, продемонстровано необхідність розроблення адекватного сучасним умовам наукового підґрунтя для побудови якісної інституційної бази розвитку соціального підприємництва в Україні.

Основна мета проведеного дослідження полягає у здійсненні аналізу теоретико-прикладних аспектів соціального підприємництва та розробленні на цій основі рекомендацій щодо його розвитку в Україні на засадах участі, відповідальності та інклюзивності.

Доведено дискусійний та багатоаспектний характер змісту соціального підприємництва, відповідно, необхідність чіткого визначення економічних та соціальних критеріїв, характерних ознак, що в сукупності визначатимуть сутність соціального підприємництва та вирізнятимуть його з-поміж інших форм діяльності.

Обґрунтовано, що, попри позитивний міжнародний та вітчизняний досвід соціального підприємництва, який показує більший трансформаційний потенціал проактивної політики, ніж використання стандартних механізмів допомоги держави або некомерційних організацій, в Україні залишається значна кількість нерозв'язаних питань нормативно-правового, інституційного, фінансово-економічного та соціально-психологічного характеру.

Вироблено пропозиції з розроблення концептуальних засад цілісної політики щодо розвитку соціального підприємництва, законодавчого унормування його функціонування, формування механізмів інституційного та ресурсного забезпечення, а також інтеграції соціального підприємництва в програми соціальної роботи.

Отримані в дослідженні результати слугуватимуть основою для подальших досліджень проблем функціонування та розвитку соціального підприємництва, практичного розроблення конкретних заходів з удосконалення системи здійснення соціальної роботи на всіх територіальних та організаційних рівнях.

Ключові слова: соціальна робота, публічне управління соціальним захистом, соціальне підприємництво.

L. M. Melnychuk, M. V. Kravchenko

Shupyk National University of Healthcare of Ukraine, Kyiv, Ukraine

MODERN THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

The article focuses on the increasing relevance of the development of social entrepreneurship as an innovative approach that complements traditional methods of social work, using entrepreneurial principles to respond to modern challenges and create sustainable social change. Accordingly, the article demonstrates the need to

develop a scientific basis adequate to the current conditions for building a high-quality institutional framework for the development of social enterprises in Ukraine.

The main purpose of the study is to analyze the theoretical and applied aspects of social entrepreneurship and, on this basis, to develop recommendations for its development in Ukraine on the basis of participation, responsibility and inclusiveness.

Authors proved the debatable and multidimensional nature of the content of social entrepreneurship, and, accordingly, the need for a clear definition of economic and social criteria and characteristic features that will determine the essence of social entrepreneurship and distinguish it from other forms of activity.

It is substantiated that despite the positive international and domestic experience of social entrepreneurship, which shows the transformational potential of proactive policy rather than the use of standard mechanisms of assistance from the state or non-profit organizations, there remains a significant number of unresolved issues of a regulatory, legal, institutional, financial, economic and socio-psychological nature in Ukraine.

Proposals have been made to develop a conceptual framework for a comprehensive policy on the development of social entrepreneurship, legislative regulation of its functioning, formation of mechanisms for institutional and resource support, and integration of social entrepreneurship into social work programs.

The results obtained in this study will serve as a basis for further research on the problems of functioning and development of social entrepreneurship, practical development of specific measures to improve the system of social work at all territorial and organizational levels.

Key words: social work, public administration of social protection, social entrepreneurship.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. Соціальне підприємництво набуває все більшої актуальності в умовах, коли внаслідок повномасштабного вторгнення українське суспільство стикається з численними соціальними проблемами, як-от бідність, безробіття, масова міграція, психологічні травми, потреба в реабілітації ветеранів, соціальна ізоляція вразливих груп населення (внутрішньо переміщені особи, пенсіонери, люди з інвалідністю як серед цивільного населення, так і військовослужбовців). Соціальне підприємництво пропонує інноваційні та стійкі підходи до розв'язання цих проблем, використовуючи підприємницькі методи для досягнення соціального впливу, ефективно функціонуючи навіть у кризових умовах.

Соціальне підприємництво тісно пов'язане із соціальною роботою, орієнтованою на розвиток, через спільні цілі й механізми створення більш справедливого та інклюзивного суспільства [15]. При цьому соціальне підприємництво як інноваційний підхід доповнює традиційні методи соціальної роботи, використовуючи підприємницькі принципи для реагування на сучасні виклики та створення стійких соціальних змін. Крім того, застосування цих принципів у сфері соціального захисту відкриває можливості для часткового зняття фінансового тягаря з державного та місцевих бюджетів, одночасно забезпечуючи вразливим верствам населення не просто соціальну підтримку, але й умови для особистісного зростання та зміцнення соціальної безпеки.

І хоча термін «соціальне підприємництво» став широко вживаним відносно недавно, окремі елементи та практики, що відповідають його суті, існували в Україні значно раніше. Вважається, що елементи соціального підприємництва

в Україні ще на початку XX століття започаткував Митрополит Андрей Шептицький, який активно впроваджував принципи кооперації та соціальної відповідальності у веденні бізнесу. Прототипами класичних соціальних підприємств можна вважати Українське товариство організацій сліпих та Українське товариство організацій глухих, які були засновані в 1933 році та забезпечували роботою людей з інвалідністю, створюючи для них можливості для соціальної інтеграції та економічної самостійності. Більш відомим в Україні поняття «соціальне підприємництво» стало з 2004 року завдяки грантовій програмі UCAN [16], яка навчала людей основам соціального підприємництва та надавала гранти на розвиток таких ініціатив громадським організаціям. Важливу роль у розвитку соціального підприємництва в Україні відіграли міжнародні організації та фонди. Цей інноваційний вид підприємницької діяльності популяризувала Британська Рада в Україні, створивши Консорціум «Сприяння розвитку соціального підприємництва України», до складу якого ввійшли Міжнародний фонд «Відродження», Фонд «Східна Європа», Ерсте Банк та інші [9].

Водночас спроби державного регулювання діяльності соціальних підприємств в Україні не стали успішними. Відповідно, відсутність чіткого законодавчого визначення та правового статусу соціального підприємництва залишається однією з ключових проблем розвитку цього сектора як важливого інструменту для подолання гуманітарних та соціальних проблем, підтримки вразливих категорій громадян та відновлення країни. З огляду на такий стан справ актуалізується необхідність розроблення адекватного сучасним умовам наукового підґрунтя для побудови якісної

інституційної бази розвитку соціального підприємства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення важливих аспектів розвитку соціального підприємництва як специфічного напрямку діяльності держави та наукового пошуку здійснювалося вітчизняними та зарубіжними дослідниками різних галузей знань, серед яких: М. Гончарова, Н. Гусак, Л. Долуда, Т. Кейт, Ю. Кірсанова, В. Кокоть, А. Корнецький, В. Назарук, О. Овсянюк-Бердадіна, Г. Рідут, К. Смаглій, В. Смаль, А. Свинчук, Ф. Спреклі, А. Туманова та інші. Водночас результати аналізу наукових джерел дають підстави для висновку про аспектний характер досліджуваної проблематики, відповідно, детермінують потребу в подальших наукових пошуках, що й зумовило вибір теми та формулювання мети цієї статті.

Мета статті. Стаття має на меті аналіз теоретико-прикладних аспектів соціального підприємництва та розроблення на цій основі рекомендацій щодо його розвитку в Україні на засадах участі, відповідальності та інклюзивності. Особливу увагу буде приділено можливостям соціального підприємництва сприяти посиленню соціального захисту, забезпеченню рівності можливостей та підвищенню соціальної безпеки для громадян, які традиційно були маргіналізованими або опинилися у вразливому становищі внаслідок збройної російської агресії проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на тривалу історію досліджень соціального підприємництва та здійснення відповідної практичної діяльності, його теоретичні основи лише формуються, а поняття «соціальне підприємництво» досі залишається дискусійним та не має однозначного тлумачення, що ускладнює подальший розвиток цієї сфери у науці та практиці. Основи розуміння соціального підприємництва в контексті некомерційних організацій заклав американський дослідник Грегорі Діс, який підкреслює, що соціальні підприємства виступають агентами соціальних змін, зосереджуючись на соціальній місії, постійному пошуку можливостей для її реалізації, безперервних інноваціях та адаптації, діях поза межами наявних ресурсів та підвищеній відповідальності перед бенефіціарами [11]. Водночас сам Г. Діс зазначає, що це ідеалізоване визначення потребує уточнення для практичного аналізу.

Натомість на теоретичному рівні виокремлюється різні підходи до визначення соціального підприємництва: широкий, комбінований, інноваційний та проблемно-орієнтований [7; 9; 14].

1. Широкий підхід до соціального підприємництва розглядає його як будь-яку діяльність із

досягнення соціальної мети. У його основі лежить теорія створення соціальної цінності. За такого підходу під соціальним підприємництвом розуміється діяльність державних соціальних організацій, традиційних бізнес-організацій, які завжди мають соціальну складову частину, та недержавних неприбуткових організацій. Однак таке трактування включає державні соціальні організації, традиційний бізнес з елементами соціальної відповідальності та некомерційні організації, що унеможливило б чітке визначення специфіки соціального підприємництва та відмежування його від інших видів діяльності.

2. Комбінований, або комерційно-соціальний підхід дозволяє більш чітко визначити межі соціального підприємництва, акцентуючи на його подвійній природі: соціальній місії та економічній самодостатності. Тобто соціальне підприємництво – це не просто будь-яка діяльність із соціальним ефектом, а саме бізнес, спрямований на досягнення соціальних цілей. Відповідно, наявність бізнес-складника відрізняє соціальне підприємництво від традиційних некомерційних організацій.

Такого підходу дотримується, зокрема, Українська соціальна академія, яка послуговується визначенням соціального підприємства як активної підприємницької діяльності, повноцінного бізнесу, який вирішує соціальну проблему та створює стабільну соціальну цінність [3, с. 6]. Ключовими характеристиками такого підприємства є його комерційний характер, здатність створювати стабільну соціальну цінність і фокус на розв'язанні конкретних соціальних проблем. Крім того, за такого формулювання соціальне підприємництво відмежовується від громадської діяльності, та підкреслюються його особливості.

3. Інноваційний підхід до соціального підприємництва акцентує увагу на важливості розроблення та впровадження нових рішень для розв'язання соціальних проблем. Такий підхід розширює межі соціального підприємництва, включаючи в нього не лише бізнес-ініціативи, а й діяльність неприбуткових організацій та державних установ, які активно використовують інновації для досягнення соціальних цілей.

4. Проблемно орієнтований підхід визначає соціальне підприємництво як діяльність, спрямовану на подолання конкретних соціальних проблем. На відміну від широкого підходу, проблемно орієнтований підхід зосереджується на вузьких сегментах населення, як-от люди з інвалідністю або бездомні, та розробляє цільові рішення для їхніх потреб.

Конкретизувати сферу соціального підприємництва допомагає окреслення специфічних рис

соціальних підприємств. Узагальнення результатів досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців [2; 6; 8; 9] дозволяє виокремити сукупність характерних ознак, що визначають сутність соціального підприємництва та відрізняють його від інших форм діяльності. Ключовими з них слід назвати такі, як:

- *пріоритет соціальної місії*, тобто головна мета соціального підприємства – це розв’язання конкретної соціальної, екологічної або культурної проблеми. Прибуток розглядається не як самоціль, а як засіб для досягнення цієї місії та забезпечення фінансової стійкості. Соціальна місія є первинною та визначає всі інші аспекти діяльності підприємства;

- *використання підприємницьких підходів*, застосування бізнес-методів та інструментів для досягнення своїх соціальних цілей, розроблення ефективних бізнес-моделей;

- *самоокупність і фінансова стійкість*, генерування доходів від продажу товарів та послуг, що дозволяє підприємствам не залежати від постійних пожертв та грантів, забезпечує довгострокову діяльність і можливість масштабування соціального впливу;

- *реінвестування прибутку* в розвиток соціальної місії та масштабування діяльності. Прибуток не розподіляється між власниками або акціонерами, як у традиційному бізнесі;

- *вимірювання соціального впливу соціальних підприємств, використовуючи* різні методи й інструменти для оцінювання ефективності діяльності, визначення рівня покращення життя людей та стану навколишнього середовища;

- *соціальна інновація, що означає* впровадження нових, ефективніших та стійкіших способів розв’язання соціальних проблем, пошук нестандартних підходів та рішень, які дозволяють досягати більшого соціального впливу;

- *етична та прозора діяльність, тобто* дотримання високих етичних стандартів та забезпечення прозорості діяльності соціальних підприємств, відкрита звітність про фінансові, соціальні та екологічні результати і відповідальне використання ресурсів;

- *залучення до діяльності стейкхолдерів*, різних зацікавлених сторін, а саме бенефіціарів, працівників, місцевих громад, громадських організацій, бізнес-структур, органів влади, що сприяє розвитку соціального партнерства та підвищення ефективності діяльності;

- *реплікація та масштабування соціальних підприємницьких проєктів* на локальному, регіональному, загальнодержавному та світовому рівнях.

Розуміння сутності соціального підприємництва поглиблює його порівняння з традиційним підприємництвом, благодійністю чи соціально відповідальним бізнесом за ключовими критеріями, що в узагальненому вигляді представлено в таблиці 1.

Таким чином, окреслені характеристики демонструють, що соціальне підприємництво – це не просто бізнес із соціальним складником, а принципово новий підхід до розв’язання соціальних проблем, який поєднує ефективність бізнесу та соціальну спрямованість. Відповідно, це актуалізує необхідність створення якісної інституційної бази для становлення та розвитку соціального

Таблиця 1

Розмежування благодійної діяльності, соціального та традиційного підприємництва

Ознака для порівняння	Традиційний бізнес	Соціальне підприємництво	Благодійна діяльність
Основна мета діяльності	Отримання прибутку	Розв’язання соціальних проблем та досягнення соціального впливу	Підтримка незахищених верств населення
Цільова аудиторія	Споживачі, які готові платити за товари та послуги	Бенефіціари – особи або соціальні групи, які потребують допомоги	Бенефіціари – особи або соціальні групи, які потребують допомоги
Джерела фінансування	Прибуток від власної діяльності	Доходи від продажу товарів та послуг, кошти учасників бізнесу, інвестиції, гранти	Гранти, пожертвування, благодійні внески
Розподіл і використання прибутку	Прибуток розподіляється між засновниками, інвесторами, акціонерами	Прибуток реінвестується або фінансується в певні соціальні проєкти	Відсутність прибутку
Критерії успіху	Фінансові показники (прибуток, рентабельність)	Соціальний вплив та фінансова стійкість	Соціальний вплив
Рівень соціальної спрямованості	Соціальна відповідальність	Довгострокове та стійке розв’язання соціальних проблем	Короткострокова підтримка вразливих груп населення

Джерело: складено за [7–9; 13].

підприємництва, в тому числі як інструмента здійснення соціальної роботи в громаді.

Проте на практиці важливість розвитку соціального підприємництва в Україні лише задекларована на рівні стратегічних документів, зокрема в контексті: пріоритетних завдань Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року [5]; Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки [4]; низки програм підтримки роботодавців за сприяння зайнятості зареєстрованих безробітних із числа внутрішньо переміщених осіб, надання мікрогрантів на створення або розвитку власного бізнесу (постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 331; 21.06.2022 р. № 738; 10.02.2023 р. № 124).

Наразі в Україні відсутнє будь-яке спеціальне законодавство, яке б регулювало діяльність соціальних підприємств. Відмічаються лише невдалі спроби прийняття проєктів законів про соціальні підприємства (р/№ 2508 від 11.03.2013 р.; р/№ 2710 від 23.04.2015 р.) та про ветеранське підприємництво (р/№ 10258 від 13.11.2023 р.) [1]. Відповідно, розвиток соціального підприємництва здійснюється лише в рамках визначених законодавством організаційно-правових форм, а саме:

- організацій громадянського суспільства: благодійних, громадських і релігійних організацій (закони України «Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про свободу совісті та релігійні організації»);

- підприємницьких суб'єктів приватного права: юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (Господарський кодекс України);

- підприємств та організацій, заснованих громадськими організаціями людей з інвалідністю (Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»);

- укладання договорів про спільну діяльність суб'єктів різних організаційно-правових форм: організацій громадянського суспільства, підприємницьких суб'єктів, фізичних осіб (Цивільний кодекс України).

Вибір організаційно-правової форми є критично важливим для соціального підприємства, оскільки він визначає можливості залучення фінансування (інвестицій та кредитів), отримання державної підтримки, умов оподаткування, процедури звітності, структуру управління і порядок розподілу прибутку.

Проте відсутність спеціального законодавчого регулювання розвитку соціального підприємництва, як показують результати окремих дослі-

джень, не вплинула на загальне зростання кількості таких підприємств, хоча й більшою мірою завдяки вагомій підтримці міжнародних організацій. Так, якщо в період із 2008 р. до 2017 р. було створено лише 112 підприємств, станом на 2020 р. їх налічувалося близько тисячі [10, с. 7–8]. Разом із тим у масштабах країни це мізерна кількість. Для порівняння – у Великобританії нині таких підприємств налічується близько 70 тисяч, що забезпечують працею майже 2 млн осіб [7]. До того ж слід зауважити, що більше 56% соціальних підприємств в Україні створені інститутами громадянського суспільства, працюють в їх складі, тісно взаємодіють або так чи інакше пов'язані з ними [10, с. 9–10]. Відповідно, можна стверджувати, що організаційно соціальний бізнес зазвичай виконує роль підприємницького інструменту в межах соціальної діяльності неприбуткових громадських організацій та об'єднань. Отже, за своєю сутністю, станом та походженням соціальний бізнес тяжіє більш до інститутів громадянського суспільства, ніж до комерційного підприємництва. Однак сфера діяльності інститутів громадянського суспільства вирізняється несталістю та залежністю від зовнішніх джерел фінансування, що виступає певним обмеженням для розвитку цього сектора.

Таким чином, беззаперечною є актуальність законодавчого врегулювання соціального підприємництва як унікального та окремого виду бізнесу, що дозволить:

- чітко ідентифікувати суб'єктів соціального бізнесу, відокремити їх від комерційних підприємств та інститутів громадянського суспільства;

- забезпечити сталість і передбачуваність діяльності, визначити чіткі правила та стандарти, що сприятимуть довгостроковому розвитку соціальних підприємств;

- підвищити прозорість і підзвітність шляхом забезпечення доступу громадськості до інформації про діяльність соціальних підприємств та їх соціальний вплив;

- створити умови для системної державної підтримки, впроваджувати спеціальні програми фінансування, гранти, податкові пільги й інші види допомоги;

- забезпечити інтеграцію соціального підприємництва в програми соціальної роботи, зокрема створення онлайн- та офлайн-платформ, які надаватимуть інформаційну, консультаційну та методичну підтримку розвитку соціального підприємства.

Більш того, зважаючи на європейський досвід [12], зумовлюється потреба у формуванні та реалізації цілісної політики щодо активного розви-

тку екосистем для соціальних підприємств на різних етапах їх життєвого циклу. Для розвитку соціального підприємництва необхідне інституційне закріплення цієї сфери, де головну роль відіграватиме Міністерство соціальної політики України в тісній співпраці з Міністерством економіки України та відповідних відомчих інституцій. Важливим є вдосконалення регуляторного середовища, зокрема скасування обтяжливих норм, цифровізація, спрощення податкового адміністрування та звітності, забезпечення доступу до фінансування та інвестицій, підтримка інновацій та сприяння започаткуванню першого бізнесу.

Таким чином, забезпечення цілеспрямованого розвитку соціального підприємництва сприятиме створенню більш інклюзивного та справедливого світу, де соціально вразливі верстви населення можуть повністю реалізувати свій потенціал, користуватися своїми правами та бути інтегрованими в суспільство. Розвиток соціального підприємництва значно покращить якість життя, соціальну інтеграцію та економічну участь людей, а також надасть новий імпульс економічному зростанню України завдяки ще не використаному потенціалу окремих категорій громадян.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналіз теоретико-прикладних аспектів соціального підприємництва дозволив акцентувати увагу на такому:

1. Продемонстровано, що зміст соціального підприємництва має дискусійний та багатоаспектний характер, що зумовлює необхідність чіткого визначення його економічних та соціальних критеріїв, характерних ознак, які в сукупності визначатимуть сутність соціального підприємництва та вирізнятимуть його з-поміж інших форм діяльності;

2. Відсутність належної інституційної бази розвитку соціального підприємництва в Україні загострює потребу в розробленні концептуальних засад цілісної політики, законодавчого унормування його функціонування, формування механізмів інституційного та ресурсного забезпечення на засадах участі, відповідальності та інклюзивності;

3. Обґрунтовано потребу інтеграції соціального підприємництва в програми соціальної роботи, зокрема створення різноформатних платформ та інфраструктури для інформаційної, консультаційної, методичної та інших форм підтримки розвитку соціального підприємництва в Україні, що дозволить поєднати потенціал соціальної роботи та підприємницького підходу для ефективнішого розв'язання соціальних проблем, розширення можливостей для клієнтів соціаль-

них служб, забезпечення фінансової стійкості соціальних програм, активізації місцевих громад та зміцнення соціальних зв'язків;

4. Отримані результати слугуватимуть основою для подальших досліджень проблем функціонування та розвитку соціального підприємництва, практичного розроблення конкретних заходів з удосконалення системи здійснення соціальної роботи на всіх територіальних та організаційних рівнях, що сприятиме посиленню соціального захисту, забезпеченню рівності можливостей та підвищенню соціальної безпеки для громадян, які традиційно були маргіналізованими або опинилися у вразливому становищі внаслідок збройної російської агресії проти України.

Список літератури:

1. Законотворчість. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo>

2. Кейт Т., Рідут Г. 7 кроків до ефективного вимірювання впливу : посібник з вимірювання соціального впливу. «Ін-Фокус Ентерпрайзес Лтд», 2016. 16 с.

3. Навчальний посібник соціального підприємництва / Українська соціальна академія. Київ, 2021. 163 с.

4. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 07.09.2021р. №487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

5. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-strategii-vidnovlennia-staloho-rozvytku-ta-tsyfrovoi-transformatsii-maloho-i-s821300824>

6. Розвиток соціального підприємництва в Україні. Біла книга / під загальною редакцією В. Кокотя. Київ, 2020. 98 с.

7. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво : посібник. ; Проєкт ПРО-МІС. Київ, 2017. 58 с.

8. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. / Л. Долуда та ін. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с.

9. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник / А.А. Свинчук та ін. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

10. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз / EU4YOUTH – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні. Київ, 2020. 37 с.

11. Dees J.G. Enterprising nonprofits. *Harvard business review*. 1998. № 6(1). Р. 54–67.

12. European Commission. Social enterprises and their ecosystems in Europe. Updated country report: Poland. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2020. URL: <https://europa.eu/!Qq64ny>

13. Martin R., Osberg S. Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford Social Innovation Review*. Spring, 2007. C. 34–35.

14. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 2006. Vol. 41. C. 36–44.

15. Social Work and Social Development. Theories and Skills for Developmental Social Work / edited by J. Midgley, A. Conley. Oxford Press, 2010, 240 p.

16. UCAN – Соціальне підприємництво / UCAN. URL: http://www.unicorn.cn.ua/ukr/activities/social_entrepreneurship/index.htm

References:

1. Zakonotvorchist [Lawmaking]. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo>

2. Keyt, T., & Ridut, G. (2016). 7 krokiv do efektyvnoho vymyryvannia vplyvu: posibnyk z vymyryvannia socialnogo vplyvu. [7 Steps to Effective Impact Measurement: A Guide to Measuring Social Impact]. “In- Fokus Enterprajzes Ltd”. 16 s. Retrieved from https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/socinnov/7%20Steps%20to%20Effective%20Impact%20Measurement_v3_13.12.16_uk.pdf

3. Navchalnyi posibnyk sotsialnoho pidpriemnytstva [Social entrepreneurship training manual]. (2021). Ukrainian Social Academy. Kyiv, 163 p. [in Ukrainian]

4. Pro Nacionalnu strategiu spryjiannia rozvytku gromadianskogo suspilstva v Ukrayini na 2021–2026 roky: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 7 veresnia 2021 r. # 487/2021. [Decree of the President of Ukraine “On the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026” dated September 7, 2021]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> [in Ukrainian]

5. Pro sxvalennia Strategii vidnovlennia, stalogo rozvytku ta cyfrovoi transformacii malogo ta seredniogo pidpriemnytstva na period do 2027 roky ta zatverdzhennia operacijnogo planu zahodiv z ii realizacii u 2024–2027 rokax: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30 serpnia 2024 r. # 821-p. [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the approval of the Strategy for the recovery, sustainable development and digital transformation of small and medium-sized

enterprises for the period until 2027 and the approval of the operational plan of measures for its implementation in 2024–2027” dated August 30, 2024]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-vidnovlennia-staloho-rozvytku-ta-tsyfrovoi-transformatsii-maloho-i-s821300824> [in Ukrainian]

6. Rozvytok socialnogo pidpriemnytstva v Ukrayini. (2020). Bila knyga. [Development of social entrepreneurship in Ukraine. White book]. Pid zagalnoyu redakcieu Valeria Kokotia. K., 98 s. [in Ukrainian]

7. Smal, V., & Kokot, V. (2017). Shcho slid znaty pro sotsialne pidpriemnytstvo: posibnyk. [What you should know about social entrepreneurship: a guide]. Proekt PROMIS. Kyiv. 58 p. [in Ukrainian]

8. Doluda, L., Nazaruk, V., & Kirsanova, Yu. (2017). Sotsialne pidpriemnytstvo. Biznes-model. Reiestratsiia. Opodatkuvannia. [Social entrepreneurship. Business model. Registration. Taxation] / Kyiv: TOV “Ahentstvo “Ukraina”, 92 p. [in Ukrainian]

9. Socialne pidpriemnytstvo: vid idej do suspilnyx zmin. Posibnyk [Social entrepreneurship: from idea to social change. Manual]. Svinchuk A.A., Korneckij A.O., Goncharova M.A., Nazaruk V.J., Gusak N.E., Tumanova A.A. – K: TOV “PIDPRUJEMSTVO “VI EN EJ”, 2017 – 188 s. [in Ukrainian]

10. Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini: ekonomiko-pravovyi analiz [Social entrepreneurship in Ukraine: economic and legal analysis] (2020). EU4YOUTH – Rozkryttia potentsialu molodykh sotsialnykh pidpriemstiv v Moldovi ta Ukraini. Kyiv, 37 p. [in Ukrainian]

11. Dees, J. G. (1998). Enterprising nonprofits. *Harvard business review*. 6(1), 54–67.

12. European Commission (2020). Social enterprises and their ecosystems in Europe. Updated country report: Poland. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <https://europa.eu/!Qq64ny>

13. Martin, R., & Osberg, S. (2007). Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford Social Innovation Review*, Spring. 34–35.

14. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. (2006). *Journal of World Business*. Vol. 41, 36–44.

15. Social Work and Social Development. Theories and Skills for Developmental Social Work (2010). edited by J. Midgley, A. Conley. Oxford Press, 240 p.

16. UCAN – Sotsialne pidpriemnytstvo. [UCAN – Social entrepreneurship]. /UCAN. Retrieved from http://www.unicorn.cn.ua/ukr/activities/social_entrepreneurship/index.htm

Л. М. Мельничук, М. В. Кравченко

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 27.11.2024

Прийнято до опублікування 18.12.2024